

COGNITIVE DEVELOPMENT IN PRESCHOOL CHILDREN

Karshiyeva Zulfiya Shukurovna

She is a teacher at the Samarkand Regional Center for
Retraining and Advanced Training of Public Educators

Abstract:

In this article, the importance of cognition, memory, thinking, attention in the mental development of preschool children, the processes of emotional cognition in the study of things and events, that is, children's perception of the environment through sight, hearing, smell, full perception. During this period, the formation of the child as a person, the first perception of the world through the objects and things around him, the desire to find meaning in it, the development of interests and feelings are highlighted.

Keywords: Psychological, non-environmental, environmental, scientific, technical, Cognition, imagination, Cognitive ability, cognitive ability, mental processes, learning motives.

Mamlakatimizda yosh avlodni sog'lom, bilimli va zukko qilib tarbiyalash maqsadida maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirishga katta e'tibor qaratilayapti. Xususan, 2017 yil 30 sentyabrdagi «Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi farmoni hamda «O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida»gi qaroriga muvofiq bu sohada yangi tizim yaratildi. Ayni kunda yangi vazirlik maktabgacha ta'lim sohasida yagona davlat siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish, maktabgacha ta'lim muassasalari davlat va nodavlat tarmog'ini kengaytirish va moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, ularni malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, bolalar qamrovini keskin oshirish, ta'lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini tatbiq etish orqali bolalarni intellektual, ma'naviy-estetik, jismoniy rivojlantirish hamda ularni maktabga tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash borasida tizimli ishlarni amalga oshirishga kirishdi.

Bugungi bolalar qayerda yashashidan qat'iy nazar, doimiy ravishda ijtimoiy, siyosiy, ekologik, ilmiy, texnikaviy va industrial sohalardagi o'zgarishlar bilan to'qnash kelishlariga to'g'ri keladi. Bolaning rivojlanishi va o'sishi uzluksiz davom etadigan jarayondir. Bu davrda uning shaxs sifatida shakllanishi, ilk bor olamni atrofidagi ashyo va buyumlar orqali anglab, undan o'zicha ma'no topishga intilishi, qiziqish va hissiyotlari rivojlanishini kuzatamiz.

Hayotning har bir davri, rivojlanish xususiyatlari va ehtiyojlariga ko'ra o'ziga xos bosqichlarga ega. Bolaning o'sib, ulg'ayishida maktabgacha bo'lgan davrni shular sirasiga kiritish mumkin. Bolalar ohangraboli olam hisoblanib, juda tez o'sish, rivojlanish va o'zgarishlar ichida yashaydilar. Bu farzand tarbiyasida aynan shu palla qanchalik ahamiyatli ekanining yana bir isbotidir.

Bolani maktabda muvaffaqiyatli o'qishi maktabgacha tarbiya yoshidagi tayyorgarlik darajasiga bog'liq. Bolani maktabda o'qishga-hayotning yangi bosqichiga tayyorlash uning shaxsi rivojlanishining barcha tomonlarini o'z ichiga oladi va maktabgacha tarbiya davrida amalga oshiriladi. Maktab dasturlarining o'zgarishi bilan bog'liq holda maktabga kelayotgan bolalarning rivojlanishi darajasiga talablar ortib bormoqda. Bu rivojlanish darajasi maktabda o'qishga tayyorgarlik bilan belgilanadi.

Maktabga psixologik tayyorgarlik ilk o'quv motivlarining shakllanganligi, bolaning bilish ruhiy jarayonlarining etarli darajada rivojlanganligi, yangi ijtimoiy muhitga moslashish va jamoaviy hamkorlik ko'nikmalarining mavjudligi, ma'naviy-axloqiy jihatlari, shuningdek, aqliy imkoniyatlarining ta'lim talablariga mutanosibli bilan izohlanadi.

Bolaning kognitiv rivojlanish sohasi:

Idrok - syujet tasvirlarini idrok etish nomukammal bo'lib qolmoqda: bola mustaqil ravishda rasmdan hikoya tuzsa, u u bilan tasvirlangan odamlar va narsalar ro'yxati bilan cheklanadi.

Xotira - birinchi marta ixtiyoriy yodlash shakllanadi. Bunda ishlatiladigan eng oddiy usul takrorlashdir. Kelajakda vizual-majoziy fikrlash rivojlanadi, bu esa mo'tadil bo'lib qoladi.

Bola ob'ektlarni materialga, sifatga va maqsadga muvofiq guruhlashi mumkin; "qism - butun", "tenglik - tengsizlik" munosabatlarini assimilyatsiya qiladi; tajribadan unga ma'lum bo'lgan eng oddiy sabablariy munosabatlar; mustaqil ravishda alohida faktlar o'rtasidagi aloqani o'rnatadi; noma'lumni aniqlash uchun amaliy sinovdan oldin muvaffaqiyat qozonadi.

Ko'pincha savollarni, fikrlarni, o'z-o'zidan paydo bo'ladigan majoziy uyushmalarni ("Nima uchun barglar sarg'aygan?", "Nega gullarni sug'orish kerak?") Aniqlashtirishda tashabbuskor bo'lishadi.

Xayol - uning barqarorligi oshib bormoqda. Buning isboti shundan iboratki, bolalar bir xil o'yinni uzoq vaqt o'ynashi mumkin, takroriy shaxsiy maydonlariga qaytadi. Tasavvur tasvirlari o'ta jonli, hissiyotlar bilan chambarchas bog'liq. Bola tomonidan qabul qilinadigan narsalar va oldingi taassurotlar o'rtasidagi eng yaqin o'xshashlik yangi birlashmalarining tezkor oqimini keltirib chiqaradi, xayolga juda ishonadi. Bu yoshda tasavvur hali ham tashqi faoliyat bilan chambarchas bog'liq.

Nutq - har doim ham muvaffaqiyatli bo'lmasada, so'zlarning ma'nosini tushunishga urinishlar mavjud. Noma'lum so'zlarning mazmuniga qiziqish ortib bormoqda. Bolalar allaqachon kichik asarlarni qaytarib olishlari, ba'zi voqealar haqida o'z hayotlari, o'yinchoqlar va boshqalar haqida gapirishlari mumkin.

Hissiy rivojlanish - bolaning his-tuyg'ulari yanada barqarorlashmoqda. Axloqiy tuyg'ularning rivojlanishi davom etmoqda. Bola boshqalarga hamdardlik bildirishga qodir va buni endi kattalarning buyrug'i bilan emas, balki o'z-o'zidan, mustaqil ravishda amalga oshiradi. Voyaga etgan bolaga foydali bo'lish istagi bor. Tengdoshlarga bo'lgan munosabat do'stona munosabatlarga aylanadi.

Estetik tuyg'ular shakllanadi - badiiy va musiqiy asarlar mazmuniga hissiy munosabat bildirish qobiliyati rivojlantiriladi. Badiiy asarlarni tinglashda, avvalambor, yorqin vizual nutq vositalari seziladi. Bolaga tushunarli bo'lgan barcha narsalar, ehtimol axloqiy, chiroyli deb hisoblanadi (ertaklardagi ijobiy belgilar har doim chiroyli).

Ixtiyoriy sohaning rivojlanishi - maktabgacha yoshda ongli maqsadlar qo'yishni shakllantirish boshlanadi. Shuningdek, bolalar o'zlarining maqsadlariga erishish uchun o'ziga jalb etmaydigan harakatlar qilishlari mumkin.

Bolada bilim qobiliyatini qanday rivojlantirish mumkin?

Bilim qobiliyati nima?

Bolalar har kuni yangi narsalarni o'rganadilar maktabda ular ilm-fan, uy va ko'cha bilan tanishadilar. Bu bilim qobiliyatlari tufayli sodir bo'ladi. Agar ular yaxshi rivojlangan bo'lsa, bolaning rivojlanishi tez, mos va samarali bo'ladi. Kognitiv xususiyatlarning pasayishi bilan o'rganish, axborotni assimilyatsiya qilish, eslash bilan bog'liq muammolar bo'lishi mumkin.

Bilim qobiliyati nima?

Kognitiv qobiliyat insonning tashqi dunyodan keladigan ma'lumotlarni qabul qilish, qayta ishlash, tahlil qilish va eslab qolish qobiliyatidir.

Bunga quyidagilar kiradi:

- gnozis-axborotni assimilyatsiya qilish uchun mas'uldir
- e'tibor-o'rganilayotgan ob'ektga e'tibor qaratish imkonini beradi

- xotira-yangi ma'lumotlarni eslab qolish qobiliyati
- nutq-bu bilimlarni boshqalarga etkazish uchun zarurdir
- fikrlash-faktlarni tahlil qilish, qayta ishlash va "hazm qilish" uchun olingan ma'lumotlarga asoslanib, muvozanatli qarorlar qabul qilish qobiliyati
- kundalik hayotda bilimlarni amalda qo'llash qobiliyati

Ushbu qobiliyatlarni rivojlantirish maktabga tayyorgarlik jarayonida amalga oshirish kerak. Kognitiv funktsiyalarni rivojlantirish uchun kattalar va bolalar jumboqlarni hal qilish, turli ma'lumotlarni tahlil qilishni o'rganish, nostandart dasturlarni topish uchun foydalidir. Foydalisi shaxmat mashg'ulotlaridir. Shuningdek, bolaning rivojlanishiga hissa qo'shadigan va xotirani, e'tiborni, analitik qobiliyatlarni va boshqalarni o'rgatadigan maxsus mashqlar mavjud.

Bolalarda bilim ko'nikmalarini rivojlantirish uchun mashqlar

«So'zlarni ayting»

Bolani bir mavzuga mos keladigan narsalar yoki tushunchalarni eslab qolish va nomlashni so'rang. Misol uchun, ayting: "siz bilgan barcha sport turlari nomini ayting".

Ushbu mashq bolalarda aqlning moslashuvchanligi, xotirasi, ma'lum ma'lumotlardan foydalanish qobiliyatini o'rgatadi.

Aytaylik, ota-ona turli tushunchalarni aytganda o'yinning teskari versiyasi va bola ularni bir mavzu bilan birlashtirishi kerak.

«So'zni tushuntiring»

Bolaga bir nechta oddiy so'zlarni (tugma, qalam, velosiped va boshqalarni) taklif qiling. Vazifa-bu so'zlarni o'z nomlarini ishlatmasdan tushuntirish — Misol uchun, siz bolaga ushbu tushunchalarni ushbu mavzu bilan tanish bo'lmagan o'tmishdan begona yoki insonga tushuntirishni taklif qilishingiz mumkin. Ushbu o'yin ko'pincha bolalar uchun mashg'ulotlarda qo'llaniladi va bolaning nutq rivojlanishini yaxshilashga yordam beradi.

«Umumiy nima?»

Ushbu mashqda Leonardo da Vinchi bo'sh vaqtlarida o'zini o'ziga jalb qilishni yaxshi ko'rganligi haqida fikr bor. U bir-biriga bog'liq bo'lmagan ikkita ob'ektни oldi va ular o'rtasidagi munosabatlarni topishga harakat qildi. Bolaga bunday o'yinni o'ynashni taklif qiling. Kitob va stul o'rtasida qanday umumiylik bor? Qurbaqa va raketa o'rtasidagi munosabatlar qanday? Ushbu mashq nafaqat fikrlash tezligini va nostandart fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi, balki kayfiyatni ham yaxshilaydi.

«So'zlarni eslab qolish»

Bolaga bir necha so'z beriladi. Uning vazifasi so'zlarni eslab qolish va ulardan hikoya qilishdir. Yod olish uchun assotsiatsiyalar, umumlashma usulini qo'llash mumkin, ammo so'zlarni yozish yoki chizish mumkin emas.

Kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirish uchun doimiy va samarali bo'lish uchun bolani psixolog bilan rivojlanish mashg'ulotlariga yozib olish foydali bo'ladi. "Ishlab chiqarish nomlari" markazi barcha yoshdagi bolalarni tadbirlarga taklif qiladi. Mutaxassislarimiz bolaning kompleks rivojlanishiga hissa qo'shadigan noyob usullardan foydalanadilar. Psixolog bilan mashg'ulotlardan so'ng, bolalar maktabga osongina moslashadilar, yaxshi o'rganadilar va tengdoshlari bilan umumiy tilni tezroq topadilar.

Bolaning ixtiyoriy sohasi rivojlanishidagi yana bir muhim o'zgarish bu uning xulq-atvor qoidalarining axloqiy mazmunidan xabardorligi va o'z harakatlarida ularga rahbarlik qilish qobiliyatidir. Bu xabardorlik qoidalarining umumlashtirilgan mohiyatini va ularning umumiy majburiyatini tushunish asosida shakllanadi. Shu sababli, bolalar jamoasida tartibni buzuvchilar haqida shikoyat qilishlari mumkin, bu aslida ularni xafa qilmagan.

Agar kattalar bolani xarakterini bilmasa, ularga etarlicha his-tuyg'u va tushunishsiz munosabatda bo'lishadi, bolalarda tartibsiz, qo'pol, ba'zan hatto tajovuzkor xatti-harakatlar shakllanadi.

O'zlarining xatti-harakatlarini ongli ravishda boshqarish, uni boshqarish qobiliyati bolalarning harakatlari va xatti-harakatlarini kuzatishga qodir ekanligida namoyon bo'ladi. Ammo, bu yoshda, nazorat kattalar tomonidan rag'batlantirilishi sharti bilan amalga oshiriladi, ularning ko'rsatmalariga binoan, nazorat qilish jarayoni o'z vaqtida aniqlanadi, go'ya mos keladi va boshlanadi.

Bolaning baholash va nazorat qilish harakatlarining rivojlanishi natijasida, bu vaqtda tayinlangan ish uchun javobgarlikning paydo bo'lishi ko'rib chiqilishi mumkin. Bir harakatning maqsadlarini boshqasiga bo'ysundirish, eng muhimi, shakllana boshlaydi.

Bolaning nafaqat amaliy harakatlari, balki qisman kognitiv aqliy jarayonlar (xotira, fikrlash) o'zboshimchalik bilan, qasddan boshqariladi. Kommunikativ ko'nikmalar shakllanadi, nutq odob-axloq elementlari: salomlashish, xayrlashish, boshqalarga ism va shunga o'xshash narsalar bilan murojaat qilish.

Bu yoshdagi bola mustaqil va tashabbuskor. Bu o'yin davomida yuzaga keladigan muammolarni mustaqil hal qilishda, o'yin mavzularini tanlashda, savollarni va hukmlarni chiqarishda namoyon bo'ladi.

Xulosa o'rnida aytishimiz kerakki, bugun maktabgacha ta'lim sohasi davlat e'tiboridagi birinchi masalalar qatorida desak mubolag'a bo'lmaydi. Chunki, bu soha bo'yicha kunda OAVlarda, matbuotlarda, internetlarda yangilik o'qimay yoki eshimasdan qolmaymiz. Bizning asosiy vazifamiz maktabgacha ta'lim sohasidagi chiqarilgan me'yoriy-huquqiy hujjatlarning ijrosini ta'minlash hamda bu sohadagi islohotlarda yetakchilik qilishimiz zarurdir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. . O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2017-yil 30-sentabrdagi PF-5198-son Farmoni.
2. "Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari". T.: 2018
3. "Ilk qadam" maktabgacha ta'lim muassasasining Davlat o'quv dasturi. T.: 2018.
4. Nishonova Z.T., Alimova G.K. Bolalar psixologiyasi va psixodiagnostikasi T.: TDPU 2017.
5. Ibragimov X.I., Yo'ldoshev U.A., Bobomirzayev X. Pedagogik psixologiya. O'quv qo'llanma. O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti. 2007 .
6. Respublika bolalar kutubxonasi: www.kitob.uz.
7. "Maktabgacha ta'lim" jurnali: www.jlmt.uz.